JK ROWLING OCH DET ANTIKA ARVET

DOMINIC INGEMARK

SÄG EFTER MIG: Riddikulus! Riddikulus! *sa hela klassen i kör*.

Det antika arvet är i högsta grad levande, och det torde inte vara någon överdrift att hävda att detta arv syns i en rad olika sammanhang i vår moderna värld, inte minst inom populärkulturen. Låt mig, helt kort, ge ett exempel som man kan finna i bokhyllor och på nattduksbord runt om i världen: JK Rowlings sju fantasyromaner om Harry Potter, utgivna mellan 1997 och 2007. Dessa formligen myllrar av klassiska referenser inspirerade av grekisk mytologi.

De många antika inslagen speglar Rowlings studier vid universitetet i Exeter, England, i mitten av 1980-talet. Rowling närde ursprungligen en dröm om att studera litteraturvetenskap, mer specifikt engelsk litteratur, men kom i slutänden att välja något mera matnyttigt: franska och tyska. I en intervju beskriver hon emellertid målande hur föräldrarna, som skjutsat henne till universitetet, ”knappt hunnit köra runt hörnet” förrän hon i smyg övergav den erbarmligt tråkiga tyskan till förmån för studiet av den klassiska antiken. Sett i backspegeln kan man konstatera att Rowling trots allt valde rätt, vilket visats av över femhundra miljoner sålda böcker världen över, ett flertal filmer och nu senast inspelningen av en kommande tv-serie av det ansedda produktionsbolaget HBO, alla byggda på böckerna om Harry Potter.

Rowling är starkt influerad av grekiska myter och många av hennes väsen bygger på dessa. Kentaur på en attisk lekythos, 575–550 f.Kr. Via Wikimedia Commons, Public Domain.

Boggarten och Grodorna

På Hogwarts, en internatskola inriktad mot studier i magi för blivande häxor och trollkarlar, möter romanhjälten Harry Potter en rad mytiska väsen. Berättelserna är i många fall tydligt inspirerade av grekisk mytologi, men ofta återberättade med en humoristisk twist. Som fågeln med namnet Fawkes på rektor Albus Dumbledores kontor – en fågel Fenix som regelbundet fattar eld. Namnet är en komisk referens till *Guy Fawkes Night*, det vill säga den femte november, då man av tradition tänder stora bål runt om i Storbritannien. Eller de kentaurer, till hälften människor och till hälften hästar – varelser, vilka beskrivs som egensinniga, tjuriga och synnerligen begåvade – som lever i den Förbjudna skogen utanför skolan. Och hunden Fluffy, som likt dödsrikets Kerberos är trehövdad, är satt att vakta en fallucka i skolan vilken under inga villkor får öppnas. Men han somnar när man spelar musik för honom. Eller en form av hamnskiftare, en skräckinjagande varelse: *boggart*. Som i så många fall hämtar Rowling här sin inspiration både från brittisk och antik folklore. I brittiska sammanhang är en *boggart* en form av vålnad som kan

JK Rowling läser ur *Harry Potter* vid Vita huset, Washington, år 2010. Foto: Daniel Ogren/Lomita, via Wikimedia Commons, CC BY-SA.2.0.

anta många former, inte helt olik antika demoner som *empousai.*

De inledningsvis citerade orden, hämtade ur *Harry Potter och fången från Azkaban*, yttras av professor Remus Lupin. Professorn lär sin klass att bästa sättet att bemästra sin egen rädsla och skrämma bort demonen, är att förlöjliga och förminska den; därav den magiska formeln på pseudo-latin: *riddikulus*! Varje elev möter det han eller hon är mest rädd för, och *boggarten* byter sålunda ständigt skepnad och form under lektionens gång. (Intressant nog är Lupin – vilket namnet antyder – själv en hamnskiftare av ett slag som förekommer i latinska texter: nämligen en varulv).

En klasskamrat till Potter, den förskrämde Neville Longbottom, har som sin stora skräck en medlem av Hogwarts lärarkår: den diaboliske professor Severus Snape. Ett sätt att göra narr av denne – och därmed besegra sin rädsla – är att föreställa sig hur han fått iklä sig Longbottoms farmors sedvanliga utstyrsel. Han beskriver henne på följande vis: … *alltid samma hatt. En hög hatt med en uppstoppad gam överst. Och så har hon en lång klänning … den brukar vara grön … och ibland en rävboa.* [Och] … *en stor röd* [handväska]. [övers. Lena Fries-Gedin 2019]. När professor Lupin släpper ut *boggarten* antar den Snapes skepnad, men är iförd hatt och långklänning, ackompanjerad av en jättelik röd handväska. Reaktionen från klassen är föga förvånande ett gapskratt, ett skratt som skrämmer bort demonen. På samma sätt föreställde man sig under antiken att skrattet kunde skrämma bort monster och demoner, detta vid sidan av bruket av magiska ritualer, amuletter och örter, vilka verkade som skydd mot det fasansfulla. Den nyss beskrivna scenen i *Harry Potter* för tankarna till Aristofanes komedi *Grodorna* (författad 405 f.Kr.), där Dionysos och hans slav Xanthias söker sig ned i dödsriket i jakt på den nyligen bortgångne Euripides (död 406 f.Kr.). Väl där får Xanthias se demonen Empousa:

Xanthias: Nu tycker jag mig se ett rysligt farligt djur.
Dionysos: Hur ser det ut?
Xanthias: Förskräckligt hemskt. Det ändrar form. Det liknar, låt mig se, en tjur – en åsna – nej en praktfull kvinna.
Dionysos: Var? Var är hon? Jag vill dit!
Xanthias: Nu är det inte någon kvinna längre, men en hund!
Dionysos: Det är Empousa, häxan! Hjälp!
Xanthias: O ja! Det lyser eld ur käften på'na!
Dionysos: Är hennes ena ben av brons?
Xanthias: Ja, vid Poseidon, och det andra är av dynga. Nu är saken klar.
(ARISTOFANES *Grodorna* 288–295; övers. Tord Bäckström 1957).

Att Rowling inspirerats av scenen i Aristofanes verkar sannolikt, och böckerna om Harry Potter är bara ett av många exempel på hur populärkulturen påverkats av grekiska myter mer specifikt och det antika arvet mera brett. Vi finner det också hos åtskilliga föregångare till JK Rowling, som till exempel CS Lewis *Narnia*-serie, JRR Tolkiens *Sagan om ringen*, och efterföljare som Rick Riordans böcker om *Percy Jackson*. Det antika arvet inte bara lever: det frodas!

Lästips

Trollformler på latin och anspelningar på mytologiska varelser och figurer i *Harry Potter*-böckerna har tidigare diskuterats av Hanna Eliasson Hedman i artikeln "Fågel Fenix, kentaur eller mitt emellan? Antika referenser i *Harry Potter*", *Medusa* 4/2018. Ämnet har även utforskats i böcker som David Colberts *The Magical Worlds of Harry Potter. A Treasury of Myths, Legends and Fascinating Facts* (2011) och Richard A. Spencers *Harry Potter and the Classical World. Greek and Roman Allusions in J.K. Rowling's Modern Epic* (2015). Dessutom finns de första två romanerna om den unge trollkarlen översatta till latin, och den första av dessa även till antik grekiska.

Dominic Ingemark är lektor i antikens kultur och samhällsliv vid Uppsala universitet. Han forskar bland annat om antik folklore, muntliga traditioner om skrämmande väsen som demoner, monster, spöken, häxor och varulvar och vad dessa kan säga om de antika samhällena.

Skådespelarna Kostas Triantafyllopoulos som Xanthias och Thymios Karakatsanis som Dionysos i en uppsättning av Aristofanes *Grodorna* i Epidauros, 1990. Foto: Serensipar, via Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.